

Egyház és állam*).

Láttuk az első előadásban, hogy tapasztalati kiinduló pontunk az volt, hogy az emberi lényt szellemi és anyagi jellegekkel ismerjük meg. Hogy az ember szellem és anyag egyesülése. Láttuk, hogy az egyháznál ezt a kettősséget szintén megállapítottuk. Az eredete, a célja, a feladata, hivatása a szellem, a lélek életét ápolni, de ő maga mint szervezet anyagi, kapcsolódik anyagiakba, működésének sok jellegzetessége anyagi. Azt is mondtuk, hogy az egyház feladata a hit életének az anyagi feltételeit megszerezni. Szóval mindazt, ami a hit életéhez anyagi jellegű valami kell. Most egy lépéssel tovább megyünk és keressük a másik nagy történelmi szervezetnek, az államnak a jellegzetességeit. Ha megfigyeljük a történelem folyamán a legkülönbözőbb népeknél a legkülönbözőbb szerkezetű államformákat, megállapíthatjuk, hogy az állam fő feladata: a polgárok életének anyagi feltételeit biztosítani. Szándékosan fejezzük ki magunkat óvatosan és általánosan. Tehát mellékes az, hogy milyen az államforma, mellékes az, hogy esetleg csak egy kisebb, vagy nagyobb réteg tartotta kezében a hatalmat, mégis mindenik gondolt az egész népesség életére. Az alapelveket, hogy miképen viszonylik a polgár az államhoz, sok helyen alkotmánynak nevezik, de ha nincs is alkotmány, mindenütt léteztek — ha még olyan primitív formában is — törvények, amelyek ezt a szabályozást elvégezték. Arról sincsen most szó, hogy ezeknek a feladatoknak miképen feleltek meg, vagy hogy egyes osztályokkal vagy néprétegekkel nagyon hátrányosan bántak; a lényeges mégis az, hogy gondolkodásuk tárgyainak a nép anyagi létét és jólétét tekintették. Még a legönkényesebb egyeduralmak is tették ezt, még ha nem is ilyen

---

* Szerző előadta a Dávid Ferenc Egylet 1941. okt. 27-én tartott előadó ülésén.

kifejezetten az általánosságért, még ha sokszor egészen egyéni vagy családi önös érdekekért is. A jellege az államnak — akár-hogy is nevezték — mindig az anyagi lét biztosításában volt.

Ha ezt a megállapítását elfogadjuk — és én itt ezzel nem akarok semmiféle állambölcseleti alapelvet adni, csupán egy alapvető jellegre rámutatni — akkor vegyük a továbbiak szempontjából szemügyre a mai államot a maga igen fejlett szervezetében. Az élet anyagi létének biztosítása ma is az állam főfeladata. Ezzel szemben látjuk, hogy ma az állam a kezében tartja a nép szellemi életének nagy részét is. Így a nevelés, a tudomány pártolása csaknem kizárólag állami feladat, az irodalom részben felügyelete alatt van és a művészetek is nem nélkülözik az állami segítséget. A léleknek hitbéli igényeit az egyházak látják el, de az egyházak is állami támogatásban részesülnek. Tehát az állam — bár feladata az anyagi — szellemi és lelki dolgokkal is foglalkozik.

Ezen szemlélődés elméleti helyességén még az sem változtat, hogy voltak és vannak államok, ahol az egyház és állam egy egységbe van összeolvadva. Ez csupán a történelmi képződmények sokféleségében az egyik szélsőséget képviseli. Ha áttekintünk a történelem sokféle példáin, azt is látni fogjuk, hogy a kezdetlegesebb állapotokban az állam kizárólag az anyagi feladatokkal foglalkozott, míg a történelmi fejlődés során fokozatosan a hatalma is nőtt a mai napig és előttünk áll a mai állam. Mi lehet ennek a feladat és hatalmi terület nagyobbodásának a mélyebb alapja, amit a történészek minden bizonnyal időrendben mindenütt igen szépen tudnának és tudnak is követni? Akik előadásaimat eddig figyelemmel hallgatták, könnyen ki fogják találni, hogy ez az alap egészen mélyen fekszik az ember természetében. Az emberi kettősség, azaz az anyag és szellemlélek*) egyesülése és az a tény, hogy az életünkben olyan kölcsönösség van, hogy a szellemléleknek van hatalma az anyagi felett és viszont az anyagnak is van hatalma a szellemlélek felett: ez a kettősség kimutatható minden lényeges társadalmi szervezetben. Az állam, amelyik a nép anyagi hatalmának az intézője, felismerte, hogy adott esetben

---

*) szellem-lélek talán szokatlan kifejezés, de ezt a rövidség kedvéért használom, hogy együtt jelöljem azt, amit néha szellem, néha lélek szóval illetünk.

a szellem-lélek is hatalom lehet és pedig olyan hatalom, aminek materiális területen is jelentősége van. Az állam tehát törekedett és törekszik a maga hatalmi eszközei közé a szellem-lélek területének egy részét is megszerezni. Röviden összefoglalva tehát elméleti elgondolásunkat, az egyházi szervezet alapja a lelki téren van, de törekszik anyagi eszközökre és anyagi hatalomra; viszont az állami szervezet alapja anyagi téren van, de törekszik szellemi és lelki területen is befolyásra. Tehát az ember természettől adott kettőssége — amely kettősség nem vezethető semmiképen sem egymásra vissza, hanem egymás mellett állanak — élesen megjelenik az állam és egyház nevében ismert két nagy történelmi szervezetben is. Amidőn én azt mondom, hogy az anyag és szellem-lélek kettőssége nem vezethető egymásra vissza, ezzel én távolról sem akarok valami metaphysikai vagy ismeretelméleti igazságot kifejezni, hanem csupán csak azt az egyszerű tapasztalati ténytet, hogy az embert erről a két oldalról ismerjük meg, azaz mint élő testet és mint gondolkozó és érző lelket éljük meg. Tehát én kifejezetten és szándékosan egy primitív pszichológiai álláspontot foglalkok el. Csupán ezen egyszerű szemlélet által egy egyszerűen közvetlen és világos elméletet tudunk felállítani, amelynek segítségével könnyebben tudunk sok történelmi és mai eseményt szemlélni és értelmezni.

Az elméletünk alapja az, hogy az állam anyagi jellegű képződmény, tehát vele jár az anyag minden jellege: kizárólagosság, egyértelműség, térbeliség, azaz ami az övé, az nem lehet a másé stb. Az egyház is anyagi szervezet, bár gyökere a szellem-lelkiekben van, mégis épen az anyagiak megszerzése lévén a célja, tehát annyiban rá is illenek az anyagiakra jellemző alapvonások és így következik, hogy egyház és állam között harcok keletkezhetnek. Ezek a harcok különösen ott lehetnek erősek, ahol elfeledik az igazi alapokat és így átcsapnak a másik területére. A megértés lehetősége ott van, hogy az egyház alapja a szellem lelkiekben lévén ő csak másodlagosan kényszerült az anyag területére menni — az állam igazi alapja az anyag és csak másodlagos célokból kénytelen a szellem lelkiek területére is átnyúlni. Ha tehát mindkettő megmarad az ő igazi alapjánál, akkor a megegyezésnek és együttműködésnek a legharmonikusabb alapja van megadva a dolog természetéből

kifolyólag. Ellenben mély elvi összeütközések keletkezhetnek, ha bármelyik, vagy mindkettő működési súlypontját áttolja az ő másodlagos területére.

Az egyház és állam közötti harcok időnként igen erősek voltak és visszanyulnak egészen messzi időkbe. Elég, ha a Jézus esetére utalok, amikor Jézus a feltett kérdésre azt felelte, hogy „adjátok meg az istennek, ami az istené és adjátok meg a császárnak, ami a császáré.“ Ebben egyszersmind egy hihetetlen mély igazságot is látok, nevezetesen azt, hogy lehetséges olyan életforma, amikor ez a két hatalom — egyház és állam — egymással harmoniában tud élni. Sőt talán azt mondhatjuk, hogy ez az állapot az egészséges és szerencsés állapot, amikor mindkét hatalom oly világosan látja meg a maga munka és hatalmi területét, hogy egymást nemcsak, hogy nem zavarják, hanem kedvezően segítik. Hogy állam és egyház között harcok keletkezhetnek, erre fényes példát szolgáltatnak a mai idők. Az orosz szovjet alapja a kommunizmus, teljesen megtagadja nemcsak az egyházat, hanem a hitet is; sőt kifejezetten egy istenellenes mozgalma is van. A mai Németország viszont — amennyiben én tájékozva vagyok róla — az egyházat teljesen a szellem-lélek területére akarja szorítani. A német mozgalom tehát tiltakozik az ellen, hogy az egyház a hitszerűség leple alatt olyan hatalmat fejtsen ki, ami esetleg az állam hatalmi és működési területére tartozik. Tehát itt kizárólag működési területek határaitól van szó, ami lényegében üdvös. Az Oroszországban megvalósított egyházellenes és hitellenes harc ezzel szemben mély metaphysikai alapokat érint; azt lehet mondani, hogy a természet ellen van. Épen ezért ezzel nem is foglalkozunk, mert ez mély, alapvető tévedésekből indul ki.

A legtöbb, történelmileg ismert állam-egyházi harc — eltekintve a tisztán hatalmi harcoktól — határkérdés harc. A lényege, ami mindkét félnek belső lelki alapot ad a harcra, az az, hogy mindenik érzi azt, hogy az ő területén kizárólag neki van joga a hatalomra. Egyházi oldalon ezt a lelkiismeret szabadsága néven is nevezik, bár néha az egyházak is mentek itt tulzásba. Tény az, hogy voltak idők, amidőn az állam olyan kérdésekhez nyult, ami túl esett hatalmi körén. A léleknek hitbéli meggyőződését nem lehet kényszeríteni legföllebb a halállal, de akkor már túl megyünk a normális életfeladatok kere-

tein. Tehát az egyház emberei előtt itt feltétlenül egy nagy igazság volt, ami mellett ők kitartottak, vagy martirokká lettek. Viszont a történelem az ellenkezőre is elég példát szolgáltat, amidőn az egyház tisztán politikai célokat követett és céljai eltértek az ugyanott illetékes állami vezetők céljaitól.

A kérdés itt az volna tehát, hogy fel lehet-e állítani egy zsinórmértéket arra, hogy a két szervezet között ne történjék meg összeütközés. Azt hiszem, hogy ez nagyon nehéz, ha épen nem lehetetlen. A lehetetlenség elvi alapja abban van, hogy az egyház a hit képviselője, a hit pedig tisztán lelki dolog, lelki dolgokban pedig nincsen egy igazság, legföllebb egy jellegű igazság. Tehát mindig nagyon is egyéni dolog lesz megállapítani egy adott esetben a követendő eljárást. Tehát erre előre, mindig érvényes elvet felállítani nem lehet. A mindig érvényes felállítandó elv csak az lehet, hogy elkülönítsük az anyagi természetű dolgokat a szellemi és lelkiektől. Ennek az elvnek azonban az adott esetben való alkalmazása már nem olyan egyszerű. Mi marad tehát? Marad az egyéni belátás, az egyéni nemesség, az egyéni felemelkedettség mindkét oldalról, tehát úgy az állam, mint az egyház oldaláról. Tehát a vezetők kiváló egyéni képességei a döntők és itt lép be az egyéniség, mint történelmi döntő tényező. Ha megfigyeljük a történelmi idők bölcsseit, fel is lehet sok helyen fedezni, hogy az egyéniség kiművelésére törekedtek és a mindennek felett álló nemes lélek hatalmát hangsúlyozták. Politikai vonatkozásban Platon állította fel elvként, hogy az államban a bölcseknek kell kormányozni. Én itt csak rámutatok a már régen megszületett eszmére, anélkül, hogy a bölcssek mivoltát és a bölcssek államának alapelveit bármilyen irányban is érinteném. Bár ennél a kérdésnél meg lehetne kockáztatni azt az állítást is, hogy a Platon féle bölcssek állama gyakorlati lehetetlenség. Tényleg úgy vagyunk, hogy bár az eszme régi, mégis sehol sincs rá egy példa, hogy ez megvalósult volna. Már ennek a történelmi ténynek is van jelentősége. Azonban elméletünk alapján igen röviden rámutathatunk arra, hogy mivel a bölcssek oly emberek, akik lényegesen a szellem-lélek jelleget képviselik, viszont az állam lényegében anyagi természetű intézmény lévén, így lehetetlenség, hogy a bölcssek, a szellem-lélek képviselői egy másik, az anyag elvet képviselő szervezetet jól valósítsanak meg. Marad

tehát annyi, hogy a Platon-féle bölcsek állama mint eszme igen jó határfogalom lehet a gyakorlati államférfiak részére, mentőként, eszmei összehasonlító célból, de nem lehet betűszerinti követhető szervezési forma.

Talán most kell érintenünk még egy másik kérdést is, nevezetesen a történelmi idők folyamán oly jól ismert egyházi harcokat. Közismert dolog, hogy Indiában a mohamedán és brahmahitűek között állandó erős harcok vannak. Ismeretes, hogy az islam egy időben ki akart minden mást írtani; és kisebb mértékben még egymáshoz közel álló irányok között is vannak surlódások. Ezek egyszerűen megérthetők, ha újra szemügyre vesszük azon fenti megállapításokat, hogy az egyház, mint szervezet, az anyag kategóriájába eső jellegzetességgel bír. Ezzel jár vele, hogy két egyház között is felmerül az anyaginak sok jellegzetessége, többek között például, hogy az, ami az egyiké, az nem lehet a másiké és fordítva. Egyházi téren ez mindjárt a hívekre is alkalmazható. Ugyanez áll a vagyionra és így tovább. Innen származik tehát az a törekvés, hogy az egyházak néha és néhol lelkileg is törekszenek a híveiket egymástól elszigetelni. Valójában tudjuk, hogy jelenleg is vannak helyek, ahol ez a nagy elszigetelődés nincsen meg és mégis van élet. Tehát itt is a történelmi tények sokféle lehetőséget mutatnak. A mi elméletünk szerint mindjárt mondhatjuk, hogy ha az egyházak a súlypontot az egyház anyagias jellegére fektetik, nem kerülhetik el a surlódásokat; viszont ha erősen szem előtt tartják szellem-lelki alapjukat, akkor már igen. Szellemi téren nincsen kizárólagosság. Egy lelki igazság birtoklása nem akadályoz meg egy másik embert abban, hogy ő ne birtokolhassa ugyanazt az igazságot. Sőt, amint láttuk, szellemi téren nagyon megnyugtató, ha egy másik szellem is ugyanazon állásponton van. Itt a legjobban lehet a similis simili gaudet közmondást alkalmazni. Ha tehát arra az álláspontra helyezkedünk, hogy az egyházak célja a lelki élet szerves ápolása, tehát a lelki jelleget hangsúlyozzuk, akkor egyáltalán nem kell egy másik ellen harcolni, mert hiszen mind a kettő ugyanazt akarja. Sőt azt mondhatjuk, hogy nagy lelki gyönyörűséget okozhat, ha látjuk egy másik rendszer megoldásait ugyanazon lelki mélységekből fakadó kérdésekre. Hiszen ezáltal csak gazdagodunk lelkileg, mert az alap: a lelki vágy bizonyos meg-

nyugtató, harmonikus fejeletekre ugyanaz; megoldás viszont sokféle lehet. A lelki téren csak a jelleg ugyanaz, a megoldás eo ipso sokféle, amint a történelmi tapasztalat igazolja, amire már többször rámutattam. Ez egészen emelkedett egyéniségek esetében így is van. Az egyszerűbb egyéniség, amelyiknek értelme nem oly fegyelmezett, amelyik nem tud még fogalmilag is oly könnyen lelki-szellemi és tér-idő-anyagbeli szemléletes fogalmakat megkülönböztetni, az könnyen összezavar dolgokat és így ennél már nehezebb a dolog. Ugyanis mivel fogalmaink szemléletesek és lelki élményeinket is szemléletes fogalmakkal és képekkel írjuk le, könnyen megtörténik az, hogy a hasonlatok révén magát a lelki fogalmat is materializáljuk. A materia lényeges jellege a kizárólagosság és így merül fel az egyszerű egyén előtt az a gondolat, hogy ha ezt egyik így mondja, akkor a másiknak nem lehet igaza. Az egyszerű egyén nem igen tud oda jutni, hogy csak symbolikus kísérletekről és nem lényegről van szó, hogy a lényeg csak a mély sejtésben van. Így kapcsolódott az egyszerű embereknél a lelki élmény erősen bizonyos tárgyakhoz és helyekhez, így alakultak ki a szent helyek és szent tárgyak képei is. Maga az a tárgy csak tárgy, de a hívó, áhitatos lélek előtt meg van az szentelve a hozzáfűződő áhitatos élmények által. Most aztán csak egy lépés innen, hogy az egészen egyszerű ember a tárgyba, vagy a helyhez kösse a szent lényegét. Hogy egy hely vagy tárgy szent legyen, a lélekben kell lennie a szent érzéseknek.

Ugyancsak a lelki-szelleminek az egyszerű embereknél történt áttolása a szószzerű, szemléletes, materiális területére hozta létre, hogy némely alapigazságnak — mivel annak materiális alapot nem lehetett adni — csodákban nyilvánuló kijelentésszerű igazságot adtak. Így alakult ki a csodák láncolata, mint a kijelentéseknek szemléletessé tétele, mint lelki igazságok megtestesülései. Az ilyen materiális megvalósulásokon már nem lehetett disputálni és ezekből, mint alapokból, kiindulva, már egyszerű következtetés kérdése volt felépíteni egy hit-rendszert.

A mi elméleti vonalvezetésünkben a kijelentésnek is értelmezést lehet adni. Az igazság, amit a kijelentés tartalmaz, létezik. Az nagy igazság. Az mindig egy ember által jön létre, akiben oly nagyfokú a hitbeli belátás és megérvés, közönségesen kifejezve oly nagyfokú a hitbeli genialitás, hogy ő rájött

az igazságra. A hagyományok szerint az is világos, hogy legjobb intuitív perceiben vagy extatikus állapotában volt ez a meglátása. Szemléletesen úgy szerepel a köztudatban, hogy az az istenség szava, ami szószerint véve természettudományosan nehézséget okoz, de rögtön eltűnik a nehézség, ha tudatosá tesszük magunk előtt azt, hogy az emberi léleknek egy kiváló emberben való magasfokú, isteni megnyilvánulásáról van szó. Mondhatjuk, hogy mivel az ember a teremtőtől olyan, mint amilyen, tehát a rendkívül kiváló lélek megnyilatkozása is a teremtőtől van. Egyszerű ismerettel rendelkező emberek ezt így nem értik meg, nekik közvetlenebb, ha egy csoda történt. Ilyen kijelentéseket tartalmazó könyvek az egyes nagy vallások szent könyvei. Azt lehet mondani, hogy lényegében didaktikáról van szó, csak tanítási formáról az egyszerűbb ember számára, viszont semmi kétség nem lehet az igazság isteni eredete iránt, olyan emberek által, akikben nagy lélek volt.

Itt még rá kell mutatnom egy esetre, ami ellentmondásokhoz vezethet a nagyon sokféle értelmi fokon levő emberek között. Ez a logika alkalmazása. Gyakran van az, hogy a kijelentésszerű igazságokkal aztán úgy bánunk, mint egy u. n. materiális igazsággal, amelyből a logika segítségével játszi könnyedséggel új igazságok egész sorát vezetik le. A logika teljesen jól beválik a materiális igazságoknál, tehát a természettudományokban és ilyenyszerű területeken, azonban a tisztán lelki területeken nem lehet olyan egyszerűen alkalmazni azt.*) Ezek után elméletünkől vonhatunk egy olyan következtetést, ami gyakorlati oldalán az egyházak között oly sokat emlegetett surlódások csökkentésére vonatkozik, de ami általában még messzibbre mutathatna. A surlódások keletkezésének oka az egyházi szervezet anyagi jellegében van, de ez csak addig van így, amíg az egyházban kevésbé az elvi alap, hanem talán inkább a másodrendű jelleg dominál. Ha az elsőrendű jelleg, az szellem-lelki jutna itt is túlsúlyra, akkor lehetséges volna az egyes egyházak között kölcsönös érdeklődő barátság. Mihelyt az egyházak kölcsönösen így néznék egymást, hogy mindenik ugyanarra a célra törekszik, egy magasabb szellem-lelki alapra, egy magasabb metafizikai és ethikai világképre, a léleknek törekszenek többé-kevésbé más úton, akkor már másképpen állana a dolog. A közös lelki alapnak sokféle módon, sokféle hitbéli

*) Erre fényes példákat lehet olvasni a mohamedánok esetében például a világháborúból. Az angolok nagy vérdíjat tűztek ki bizonyos idegen tisztek fejére a török hadseregben. Egyes arabok, akik tudtak a dologról, hajlandók voltak ezeket elárulni, azzal az indokolással, hogy ezeket elárulni nem bűn, mert Allah nem akarhatja, hogy ők ne jussanak a nagy jutalomhoz, mikor Allah az ő javukat akarja.

formával lehet eleget tenni, amint fent vázoltuk. Azonban, ha az elválasztó korlátok egy ilyen szemlélődéssel meg is szünnének, azért nem következne, hogy a hívek átvándoroljanak a másik táborba. Hiszen nem értelmi dolgokról van szó, hanem egész kedélyvilágunkról. Lehet, hogy akkor tényleg nagyobb súlyt helyeznének az egyházak ennek a nemes felépítésére, mint talán egyes más formákra, de ez épen nem volna hátrány. És egy kedélyvilágot nem lehet oly könnyen elhagyni. Ez nagy nyereség volna. Lehet, hogy ennek a felépítése nehezebb, de mégis ez volna a cél. Ilyen értelemben igen érdekes volna minden ember részére megismerni a másik kedélyvilágának részleteit. Természetesen, mivel mélyebb lelki folyamatokról van szó, az egyházak lelkészeinek is ebben az irányban mélyebb felkészültséggel, nagyobb elmélyedéssel, jelentősebb belső átélésekkel kellene rendelkezniök. Tehát a lelkészeknél nagyobb jelentőségre jutna az a feladatuk, hogy a hit dogmai felépítése és megalapozása mellett a hívek érzelmi életének e kiépítésén dolgozzanak. Amit itt mondok, az nem új, hiszen ma is megvan az a szép jelenség, hogy egy-egy híres egyházi szónokot sokan hallgatnak más felekezetek tagjai közül is. Tehát ez az állapot fejlődne még jobban: és természetesen ez a lelkészek általános lelki gazdagítására vezetne. Tehát elesne az, hogy minden nagy vallás magát az igazság egyetlen és kizárólagos birtokosának tartaná, hanem közösen azt tartaná, hogy ugyanazon igazsághoz más és más úton utazók táboráról van szó és ha mindenik a magáét a legigazabbnak is tartaná, de elismerné a másikkal az igazságát. Azt hiszem, hogy a vesztély nem volna olyan nagy, mint talán egyesek gondolnák. Hiszen egy buddhista lelki hangulataiba nem olyan könnyen élhetjük magunkat bele. De azért érdekes, tanulságos és megható volna néha ilyet látni és pedig különösen, ha azokat a közös célra törekvők hallgatólagos, szeretettel áthatott szolidaritásával néznők, ahelyett, hogy egyszerűen a pogány szóval illessük.

Ilyen szemlélésekkel az emberi lelket, az emberi lélek hívőképességét és hívő voltát igen mély, nehezen áttekinthető, alig kiismerhető valaminek látjuk. És ha ilyennek látjuk, akkor már tartózkodunk egyszerű formalizmusokkal elintézni azt. Ilyen módon a kölcsönös lelki beállítottságnak tiszteletteljes megbecsülése magától adódik, amint ez tényleg a gyakorlatban gyakran kifejezésre is jut.

A hitágazatok ápolói mindig érezték, hogy nagy igazságok birtokában vannak. Természetes, hogy látván az emberi gondolkodás sokféleségét, a legkülönbözőbb bizonyítékokat hoztak fel igazolásukra. Egyik ilyen szélsőséges forma a lelki vagy hitigazságok igazolására, amikor azt a csodákban mintegy ma-

terializáltak és ezáltal kétségtelenné tették. Tehát a lelkit, a nem láthatót, létezésének bizonyosságaként megtestesítették. — Viszont az államok életében megtörtént ennek a fordítottja. Az állami szervezet az anyagi világ területére tartozik, az állami hatalom jellege szerint anyagi hatalom. A hatalom rendszeren egy kézben volt összpontosítva és ez szintén túlhaladja az egyes ember értelmét. Igazolni kellett ezt is és pedig megtámadhatatlan módon. Így alakult ki a hatalom eredetének isteni magyarázata: „Az isten kardja“ kifejezés volt egy formula, vagy „az isten kegyelméből való“ kifejezés egy másik. Tehát egyfelől a legfőbb lelki igazságokat materiális csodákra alapozták és másfelől a materiális hatalmat isteni, égi eredettel magyarázták.

Ez tehát világosan mutatja az élet összes jelenségeiben a kettős jelleg összekeveredését, nevezetesen az anyagi és szellem-lelkiné a keveredését; vagy ha úgy tetszik, a közös szerepét.

A gyakorlati élet lényeges kérdése most ennek a keveredésnek a felismerése és a jellegek harmoniába állítása. A két alapelem harmoniába hozása az egyén és a történelmi szervezetek — tehát egyház és állam — életében a legnagyobb jelentőségű kérdés, gyakorlati életbölcesség kérdése.

A régi kínai életben az uralkodó az égnek volt a fia és régi bölcsek szerint az uralkodónak egyetlen feladata volt, nevezetesen az, hogy a saját „én“-jét rendbe hozza; azaz megteremtse a saját lelkében az előbb említett harmoniát az anyagi és szellem között. A régi bölcsek szerint, ha az uralkodó a saját „én“-jét rendbe hozza, akkor a világ magától rendbe jön. A gondolat igazsága világos; nevezetesen, aki felismerte az „én“-jében a harmoniát és mint uralkodó megvalósítja ezt az intézkedéseiben, akkor a társadalmi élet megnyilvánulásaiban az őselemek harmoniája nyilvánul meg; és így megvalósul a „Nagyélet“, vagy egy magasabb élet, vagy a mi nyelvünkön kifejezve egy magasabb életideál.

Dr. Gyulai Zoltán.

Az Első Unitárius Népfőiskolai Tanfolyam Kolozsvárt.

Tanfolyamot megnyitó beszéd.

1942. február 22-én az unitárius kollégium disztermében.

Mondotta: **Dr. Abrudbányai János**, dékán.

Teológiai Akadémiánk Igazgatósága elhatározta, hogy Egyházunk és magyar nemzetünk szent érdekeit tartva szem előtt, a falu ifjai részére minden télen olyan tanfolyamot rendez, amely hivatva lesz új, átfogó életszemléletet adni azoknak, kik az unitárius magyar élet jövő alakulásának egy-egy községben pillérei lehetnek.

Boldogan és meglepődéssel jelentem, hogy kezdeményezésünket minden oldalról örömmel vették tudomásul. Az Egyházi Képviselő Tanács, az egyes egyházközségek lelkészei, a keblitanácsosok és az ifjúság maga mind, mind nemcsak megértéssel, de a legnagyobb bizalommal és lelkesedéssel fogadták. Ez a megnyilatkozás nekünk, Akadémiának biztatás. Mélyebben megerősít elhatározásunkban s nagyobb erővel tudunk hozzálátni ahhoz, hogy az elkövetkezendő esztendőkből időben és tartalomban, keretben és módszerben még alaposabb előkészítést eszközölve a gondolatot teljesebb formában szolgálhassuk. A keret ugyanis, amelybe most beleilleszkedik a Népfőiskola újszerű gondolata, szűkös, szegényes. A tanfolyam időbeli tartama, az elszállásolás és étellemezési nehézségek és gondok szerény kezdetet biztosítanak csupán. A Tanfolyam alatt azonban nemcsak az ifjak lesznek gazdagabbak, hanem tanulni fogunk mi is s ezután több tapasztalattal s az apróbb részletek igényesebb kidolgozásával lehetünk segítségére saját elhatározásunknak.

Bizonyos helyről kifogásolták azt, hogy Tanfolyamunkon a valláserkölcsei gondolatnak is időt és teret szentelünk. Ezek a kérdések — mondták — nem tartoznak a Népfőiskolai tanfolyam programjába. Ezt elvégzi a lelkész. Itt elsősorban gazdasági kérdésekkel kellene foglalkozni.